

ANUL I. 1995

altera 1

AUTONOMIE ȘI AUTODETERMINARE

Dennis Deletant

• MINORITĂȚILE ȘI AUTONOMIA
ÎN EUROPA DE EST CONTEMPORANĂ:
SCHIMBĂRI ALE PERCEPȚIEI
INTERNAȚIONALE

Rosalyn Higgins

• AUTODETERMINAREA

Pierre Kende

• AUTODETERMINARE
ÎN EUROPA DE EST
IERI ȘI AZI

Natalie Belitser

• POPOARE, NAȚIUNI, MINORITĂȚI
NAȚIONALE, GRUPURI ETNICE
ȘI DREPTUL LA
AUTODETERMINARE
(CAZUL UCRAINEI
ȘI AL CRIMEII)

Christoph Pan

• DREPTUL LA
AUTONOMIE
AL GRUPURILOR
ETNICE
DIN EUROPA

Editori:

Smaranda Enache
Elek Szokoly

Colegiul editorial:

Gabriel Andreescu	Alan Phillips
Nicholas Harsányi	Paul Philippi
Jakub Karpinski	William Totok
Pierre Kende	Dorin Tudoran
Christoph Pan	Varujan Vosgianian

Redactori:

Anamaria Pop Mihály Spielmann Liviu Vânău

altera este o revistă trimestrială editată de Liga Pro Europa, asociație neguvernamentală și non-profit care își propune să stimuleze dialogul social, promovînd valorile pluralismului, respectul pentru diversitate și integrarea europeană.

Abonamente

în România: 12.000 / an; în străinătate: 50 USD / an
(cheltuieli poștale incluse)

Cont Banca Agricolă S.A., Sucursala Mureș:
4596860100 (Lei); 47968601.300 (USD)

Adresa redacției:

altera

LIGA PRO EUROPA

4300 Tîrgu-Mureș, P-ța Trandafirilor nr. 5, C.P. 1-154,
Tel/fax: 40-(0)65-168549, 40-(0)65-117584
E-mail: altera@lpe.sbn.ro

Cuprins

Editorial 5

AUTONOMIE ȘI AUTODETERMINARE

Dennis Deletant

Minoritățile și autonomia în Europa de Est contemporană:
schimbări ale percepției internaționale 7

Rosalyn Higgins

Autodeterminarea 18

Pierre Kende

Autodeterminare în Europa de Est ieri și azi 36

Christoph Pan

Dreptul la autonomie al grupurilor etnice din Europa 49

Natalie Belitser

Popoare, națiuni, minorități naționale, grupuri etnice
și dreptul la autodeterminare (cazul Ucrainei și al Crimeii) 63

DIALOG

Gabriel Andreescu

Atlanta: Problematici reale și judecăți abstracte 69

STUDIU DE CAZ

Bodó Zoltán - Marius Cosmeanu - Mátéffy Csaba - Paul Mărginean

Alter/Ego târgumureșean 77

DOCUMENT

<i>Consiliul Europei</i>	
Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale	97
	Comentariu
<i>UFCEE</i>	
Chestiunea minorităților indică fisura spirituală și ideologică a Europei	120
<i>Cristoph Pan</i>	
Comparație între Recomandarea 1201 /1993 a Parlamentului Europei și Convenția-cadru	121
<i>Valentin Stan</i>	
Convenția-cadru reprezintă rezultatul unui compromis	122
<i>Varujan Vosganian</i>	
Convenția-cadru este inaplicabilă în dreptul intern	124

CONVERGENȚE TRANSILVANE

<i>Paul Philippi</i>	
Ecclesia Theutonicorum Ultrasilvanorum	125

FEȚELE EUROPEI

<i>Jonathan Steinberg</i>	
Minorități în Elveția	153
<i>Marc J. Bossuyt și Dick Leonard</i>	
Minorități în Belgia	163
<i>Fred Grünfeld</i>	
Minorități în Olanda	173

TEOLOGIE ȘI SOCIETATE

<i>Alan W. Black</i>	
Ironiile ecumenismului	182
English Summary	198

Studiu de caz

Alter/Ego târgumureșean

(TRECEREA DE LA CONSENS LA CONFLICT ÎN PACHETELE DISCURSIVE DIN
COTIDIANUL DE LIMBĂ ROMÂNĂ ȘI CEL DE LIMBĂ MAGHIARĂ DIN LOCALITATE)

BODÓ ZOLTÁN - MARIUS COSMEANU -
MÁTÉFFY CSABA - PAUL MĂRGINEAN

În perioada 15 februarie - 15 aprilie 1995 am realizat în colaborare cu Liga Pro Europa un studiu bazat pe analiza de conținut a celor două cotidiene locale din Târgu-Mureș, *Cuvîntul Liber*, respectiv *Népújság*, cercetînd materialul publicat în perioada 23 decembrie 1989 - 17 martie 1990. Principalul scop al cercetării noastre este surprinderea modului în care cele două ziare locale au reflectat realitatea social-politică premergătoare conflictului interetnic.

Avînd în vedere că materialul cercetat se întinde pe o perioadă redusă în timp (aproximativ 3 luni), am renunțat la eșantionare, realizînd analiza de conținut a materialului publicat în perioada sus menționată însumînd 129 de numere, 65 ale cotidianului *Népújság*, respectiv 64 aparținînd ziarului *Cuvîntul Liber*. Astfel, pașii urmați în radiografierea articolelor din cele două ziare s-au derulat după cum urmează: identificarea materialului de analiză, documentarea științifică, formularea bazei teoretice a cercetării, stabilirea unităților de analiză, operaționalizarea conceptelor (construcția categoriilor și subcategoriilor), codificarea, colectarea și înregistrarea datelor, tabularea și realizarea anexelor, interpretarea rezultatelor și întocmirea raportului de cercetare (*Babbie E., 1992 și Chelcea S., 1985*).

Ca unități de analiză am ales articolul (unitate de context), tema (unitatea de înregistrare) și suprafața în cm² (unitatea de numărare). Unitățile de înregistrare constituie categoriile și subcategoriile corespunzătoare acelor subiecte pentru care cele două cotidiene au alocat o pondere semnificativă din punctul de vedere al scopului urmărit pe parcursul cercetării (vezi tabelul 1).

Tabelul 1. Categoriile și subcategoriile de analiză

A	REVOLUȚIE
A1	Revoluția în comun
A2	Martirii revoluției
A3	Participanții la revoluție
A4	Dimensiunea afectiv emoțională
B	REVEDICĂRI
B1	Reprezentativitate
B2	Autonomie și autodeterminare
B3	Inscripții bilingve
B4	Problema limbii de predare (lb. oficială vs. lb. maternă)
B5	Limba în administrație și justiție
B6	Separarea școlilor
B7	Problema Institutului de Medicină și Farmacie (I.M.F.)
B8	Drepturi în general
C	APELUL LA ISTORIE
C1	Integritate teritorială
C2	„Suferințe din trecut“
C3	Asimilare („opression psychosys“)
C4	Simboluri, evenimente, personalități istorice
C5	Conștiința de noi
D	ALTELE
D1	Reprezentanții celeilalte comunități
D2	Reprezentanții propriei comunități
D3	Problema ajutoarelor din străinătate
D4	Raporturi româno-maghiare
D5	Comunicate, apeluri declarații
D6	Adunări, întruniri, demonstrații
D7	Valori democratice

Discursurile centrate pe aceste unități de analiză au fost intermediare de cele două ziare prin patru tipuri de emițători ai mesajului (*Gamson W.A., Modigliani A., 1989*), codificați astfel:

(1) *instituții* (partide politice, asociații, organisme guvernamentale din țară și din străinătate, armata, biserica, poliția, instituții de învățământ, agenții de presă etc.)

- (2) *personalități* (liderii celor două comunități etnice)
- (3) *opinia cititorilor* (părerile cititorilor publicate în ziar)
- (4) *redacția* (articolele redactorilor)

În urma parcurgerii inițiale a materialului cercetat, s-a conturat un model cuprinzând patru perioade, identificate în funcție de reflectarea în cele două ziare a cîte unui subiect dominant, corespunzător uneia din subcategoriile de analiză. Astfel, în prima perioadă cele două cotidiane au consacrat spațiul disponibil în principal "Revoluției în comun" (subcategoria A1)-element afectogen consensual. În a doua fază discursul se menține în jurul revoluției, apărînd însă și o temă secundară: problema învățămîntului (categoria "Revendicări" B), axată în principal pe separarea școlilor „Bolyai Farkas” și „Papiu Ilarian”- problema manifestă pilot (subcategoria B6). Această subcategorie preia prima poziție în cadrul celei de a treia perioade, iar problema secundară devine apelul la istorie (categoria C). Deși în a patra fază domină apelul la istorie - element afectogen cu funcție de separare, constatăm o dispersie a celorlalte teme abordate.

După punctul culminant al campaniilor de presă - acțiuni ziaristice planificate și desfășurate într-o perioadă de timp determinată - ele se diferențiază în trei tipuri: a) campanii de presă declanșate de evenimente deosebit de importante, inedite, punctul culminant situîndu-se la începutul campaniei; b) campanii de presă periodice, la care punctul culminant este plasat în a doua jumătate a duratei de desfășurare a campaniei; c) campanii de presă generate de evenimente anterior planificate, care au punctul culminant la sfîrșitul acțiunii ziaristice. În cadrul studiului efectuat, am întîlnit primele două tipuri de campanii de presă.

Caseta modulară a cercetării o reprezintă construirea imaginii de sine respectiv a imaginii celuilalt. Din acest motiv, am considerat temele destinate comunității române din ziarul *Cuvîntul Liber* ca fiind referitoare la „Ego”, iar cele consacrate comunității maghiare din același ziar ca fiind referitoare la „Alter”. Răsturnînd paradigma, temele destinate comunității maghiare din cotidianul *Népújság* se referă la „Ego”, iar cele în care se vorbește despre comunitatea română sînt teme referitoare la „Alter”.

Tipurile de discursuri utilizate în tratarea subiectelor destinate relațiilor dintre români și maghiari sînt de două feluri. Pe de o parte, cele două cotidiane au apelat la un discurs apreciativ (favorabil-neutru-defavorabil) în raport cu categoriile de analiză; pe de altă parte în anumite cazuri, atît ziarul *Cuvîntul Liber*, cît și ziarul *Népújság* au folosit un discurs militant (ofensiv-neutru-defensiv) față de temele abordate.

În momentul încercării de concretizare a drepturilor minorității maghiare, formulate și acceptate (în general) la revoluție, încep să funcționeze stereotipuri care, alăturate apelului la istorie, polarizează comunitățile celor două etnii mărind distanța socială dintre ele. Prejudecățile de orice natură, în cele mai multe cazuri dau naștere la stereotipuri. Diferența dintre realitate și percepția acestei realități

alimentează aceste prejudecăți (ca în exemplul clasic în care, dacă trei oameni afirmă despre cineva că e beat, acela înclină să creadă că trebuie să renunțe la băutura). Raportul dintre realitatea și perceperea ei este foarte bine surprins de către teorema lui Thomas - una din teoremele clasice ale teoriei sociologice. Dacă oamenii definesc o situație ca fiind reală, atunci această situație este reală prin consecințele definirii ei ca reală (Ion Ungureanu, 1990). Am pornit de la această teoremă, fiindcă nu considerăm evenimentele de la Tîrgu-Mureș ca fiind străine de conținutul ei. În altă ordine de idei, construcția propriei identități se face prin apelul la simboluri de identificare, astfel încît se delimitează mai clar granițele dintre „in-group”, grupul față de care se dezvoltă imaginea de sine și „out-group”, grupul față de care se dezvoltă imaginea celuilalt. Aceste simboluri de identificare generează în același timp tipuri diferențiate de coeziune, în conformitate cu ipoteza „frustrare-agresare”. Dacă un organism este blocat sau împiedicat în realizarea scopurilor propuse, el tinde să se întoarcă în mod agresiv împotriva sursei de frustrare percepută astfel (Wieviorka, 1994). În acest sens, întoarcerea împotriva sursei de frustrare e demonstrată de invocarea, pe de o parte, a atentării la integritatea teritorială (în rîndul românilor), iar pe de altă parte temerii de asimilare (în rîndul maghiarilor). Prejudecățile formate în decursul secolelor se amplifică în momentele de criză de identitate, cum a fost și perioada de după evenimentele din decembrie 1989.

1. Evidențierea revoluției în comun

În perioada imediată de după revoluția din decembrie 1989, ziarul local din Tîrgu Mureș s-a aliniat tendinței generale din presa românească de atunci, astfel încît subiectele dominante s-au constituit în jurul evenimentelor care au avut loc între 16 și 22 decembrie 1989. O trăsătură aparte ce caracterizează discursul cotidienele tîrgumureșene a reprezentat-o sublinierea unității prin care s-au desfășurat mișcările revoluționare. Aici a fost pusă în evidență participarea concomitentă la revoluție a tuturor grupurilor etnice, religioase, socio-profesionale din localitate. În conformitate cu această observație am selectat patru subcategoriile corespunzătoare subiectelor despre revoluție.

Tabelul 2. Frecvențele și suprafețele subcategoriilor din cadrul categoriei „Revoluție“

	Frecvență		Suprafață (cm ²)	
	Cuvîntul Liber	Népújság	Cuvîntul Liber	Népújság
A1	30	13	635,4	375,02
A2	9	9	532,8	911,5
A3	3	3	68,24	367,2
A4	2	7	10,6	316,2

A	REVOLUȚIE
A1	Revoluția în comun
A2	Martirii revoluției
A3	Participanții la revoluție
A4	Dimensiunea afectiv emoțională

Cumulate, cele patru subcategorii ne dau imaginea fidelă a preocupării celor două cotidiane față de această problematică.

Tabelul 3. Frecvența și suprafața categoriei „Revoluție“ (A)

Frecvență		Suprafață (cm ²)		% Suprafață	
Cuvîntul	Népújság	Cuvîntul	Népújság	Cuvîntul	Népújság
Liber		Liber		Liber	
44	32	1247,04	1970,85	9,98	11,2

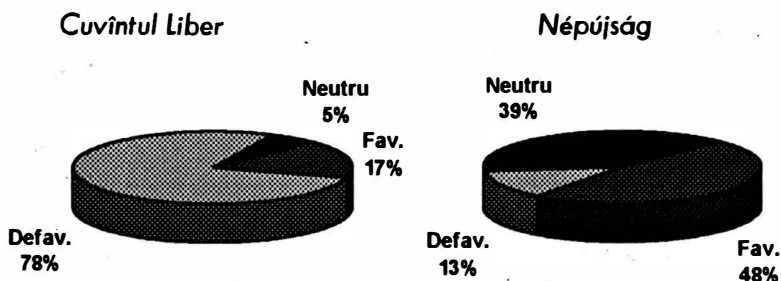
Din cele 76 articole (în total) consacrate categoriei „Revoluție“ (A), în mod normal 97,72% sunt favorabile acestui subiect. Atîta timp cît subcategoria „Revoluția în comun“ (A1) a dominat coloanele cotidienele locale ziarul *Cuvîntul Liber* a format în primul rînd imaginea celeilalte comunități preponderent în mod favorabil, în timp ce cotidianul *Népújság* a alocat spațiul disponibil în primul rînd construirii imaginii comunității maghiare. Ca o consecință a acestui fapt prezentarea favorabilă a comunității maghiare în ambele cotidiane a permis conturarea, formularea și chiar acceptarea într-o formă generală a revendicărilor exprimate de către reprezentanții etniei maghiare.

2. Reflectarea în presă a încercării de concretizare a unor revendicări ale comunității maghiare

Înainte de polarizarea manifestă față de problema revendicărilor, primele atitudini nefavorabile față de „Alter“ au apărut în jurul problemei distribuirii „Ajutoarelor din străinătate“ (D3) în rubricile rezervate cititorilor (titlu de articol de genul: „Unii sînt mai egali ca ceilalți!“). Prima încercare de particularizare a drepturilor comunității maghiare gravitează în jurul separării școlilor „Bolyai Farkas” și „Papiu Ilarian” (subcategoria B6). Pînă în acest moment atitudinile față de revendicările pentru „drepturile generale“ (subcategoria B8), vag formulate sunt preponderent favorabile (formulări de tipul: „frăție”, „împreună”, „prietenie”, „solidaritate”, etc.). Datele arată că discursul apreciativ al *Cuvîntului Liber* față de „Drepturi în general“ (B8) este în proporție de 64% favorabil, 20% defavorabil și 16% neutru.

Revenind la problema școlilor, acest subiect intră în actualitate în data de 18 ianuarie 1990. Din acest moment se declanșează o campanie de presă evenimentială (cu punctul culminant în prima parte a campaniei), astfel încât după ce am întâlnit o raportare consensuală a celor două ziare față de revoluție, apare pentru prima oară un subiect care inițiază controverse. Ziarul *Cuvîntul Liber*, din totalul articolelor destinate „Separării școlilor“ (B6) (41 articole, însumând 1818,44 (cm²), ia o poziție defavorabilă în proporție de 77,25% din această suprafață (exemplificări din text: „...unora li s-a urcat „democrația“ la cap...”, „...dacă sîntem frați, atunci să fim.”, „...cui folosește?”), în timp ce cotidianul *Népújság* se raportează favorabil („...pentru reinnoirea învățămîntului -de limbă maghiară n.a.- nostru.”, „...școli de limbă maghiară!”) la aceeași problemă în proporție de 48,17% (dintr-un total de 1286,2 (cm²).

Figura 1. Discursul apreciativ al ziarelor locale în raport cu „Separarea școlilor“ (B6)

Totodată se atașează și un discurs militant față de aceeași temă. În raport cu problema separării școlilor (B6), ziarul *Cuvîntul Liber* folosește un discurs militant ofensiv, cu tentă naționalistă, fără a preciza explicit referentul („...cuiburi șoviniste, naționaliste...”, „...aici mîncăm românește, dincolo ungurește?”), în proporție de 39%, iar discursul defensiv („...nu separîndu-ne învățăm să trăim mai bine împreună...”, „...cer ca și copiilor mei să li se asigure aceleași drepturi...”) și neutru este de 26%, respectiv 35%. În comparație discursul cotidianului *Népújság* este structurat astfel: 8% ofensiv („...vrem universitate Bolyai, vrem școală Bolyai!”, „...vrem școlile noastre!”), 13% defensiv („...sîntem maghiari din România...”) și 79% neutru.

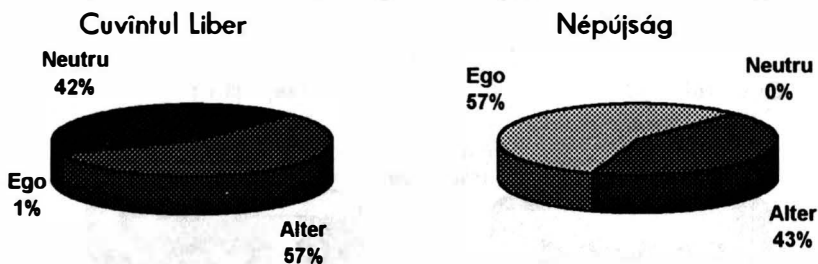
Se observă faptul că, relativ la „Separarea școlilor“ (B6), *Cuvîntul Liber* folosește într-o măsură mai mare discursul militant (64,62%) decît *Népújság* (21,83%), cotidian a cărui prudență transparentă explică într-o oarecare măsură conștiința de minoritar etnic și modalitățile de exprimare ale acesteia.

Cu excepția „Separarea școlilor“ (B6), celelalte subcategorii din cadrul categoriei „Revendicări“(B) ocupă suprafețe mai mari în *Népújság* decît în *Cuvîntul Liber*.

Tabelul 4. Frecvențele și suprafețele alocate subcategoriilor din cadrul categoriei „Revendicări”(B)

	Frecvență		Suprafață (cm ²)	
	Cuvîntul Liber	Népújság	Cuvîntul Liber	Népújság
B1	13	16	347,87	616,9
B2	14	11	162,75	250,86
B3	5	12	166,71	647,24
B4	15	24	302,33	971,6
B5	9	6	92,32	168,3
B6	41	29	1818,44	1286,27
B7	4	15	198,51	1029,86
B8	17	21	242,74	732,89

B	REVENDICĂRI
B1	Reprezentativitate
B2	Autonomie și autodeterminare
B3	Inscripții bilingve
B4	Problema limbii de predare (lb. oficială vs. lb. maternă)
B5	Limba în administrație și justiție
B6	Separarea școlilor
B7	Problema Institutului de Medicină și Farmacie (I.M.F.)
B8	Drepturi în general

Figura 2. Procentajul luărilor de poziție față de „Alter“, respectiv „Ego“ în cele două ziare.

Datele evidențiază tendința de refugiu în problemele „in-group”-ului (Shibutani T., 1986), în cadrul comunității maghiare și preocupările acesteia pentru soluționarea revendicărilor formulate de reprezentanții săi.

Tabelul 5. Suprafața totală în cm² alocată categoriei „Revendicări“(B).

Cuvîntul Liber	Népújság
3331,67	5703,91

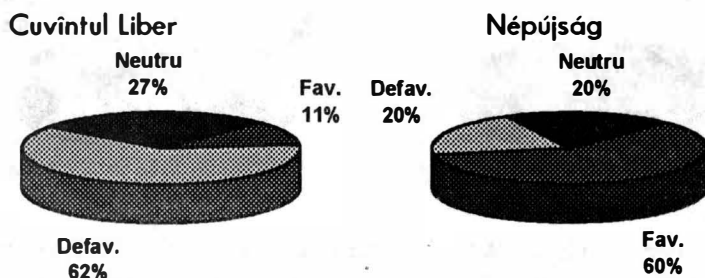
Cele mai mari diferențe între cele două ziare, atât în ceea ce privește suprafața cit și în privința frecvenței articolelor se constată în cazul subcategoriilor „Problema IMF“(B7), „Limba de predare“ (B4) și „Inscripții bilingve“(B3). Cu alte cuvinte, două mari subiecte atrag atenția: problema învățămîntului și problema limbă maternă versus limbă oficială.

Tabelul 6.

Suprafețele (cm²) corespunzătoare revendicărilor referitoare la problema învățămîntului și a limbii materne versus limbă oficială.

		Cuvîntul Liber	Népújság	Prevalența
Învățămînt	B6	1818,44	1286,27	+532,17
	B7	198,51	1029,86	-831,35
Limbă oficială vs. Limbă maternă	B3	166,71	647,27	-480,53
	B4	302,33	971,6	-669,27

Sesizăm o defalcare a revendicărilor comunității maghiare în *Népújság*, în timp ce *Cuvîntul Liber* se limitează la sublinierea problemei și la luarea unei atitudini favorabile & defavorabile, respectiv ofensive & defensive față de subiectele în cauză. Să vedem ce spun rezultatele în acest sens:

Figura 3. Discursul apreciativ al ziarelor locale în raport cu categoria „Revendicări“ (B).

Ca reacție la categoria „Revendicări“ (B) - este vorba despre revendicările minorității maghiare - discursul militant al cotidianului *Cuvîntul*

Liber este ofensiv (ex.: „... Utilizarea limbii maghiare în instanțele judecătorești și locale ale puterii de stat nu poate fi acceptată.”, „...să se respecte cu fidelitate...” ș.a.) într-o proporție de 33%, defensiv 15% și neutru 52%, față de *Népújság*, unde discursul militant este ofensiv doar într-un procent de 4%, defensiv 6% și neutru 90%. Menționăm faptul că discursul militant a fost nul în cazul subcategoriilor „Reprezentativitate”(B1), „Autonomie și autodeterminare”(B2), „Inscripții bilingve“ (B3) în ziarul *Cuvîntul Liber*, respectiv „Reprezentativitate“ (B1), „Autonomie și autodeterminare“ (B2), „Inscripții bilingve“ (B3) și „Problema limbii de predare“ (B4) în *Népújság*. La polul opus se situează subcategoria „Problema IMF“ (B7) în cadrul căreia am înregistrat în cotidianul *Cuvîntul Liber* un discurs ofensiv de 100%, chiar dacă suprafața alocată acestui subiect e relativ mică (198,51 cm²). Statistica de mai sus întărește punctul de vedere menționat deja în analiza temei principale „Separarea școlilor“ (B6) și anume că ziarul *Népújság* evită discursul militant, atitudine corespunzătoare unei coeziuni de tipul „frustrat-victimă”. În măsura în care sunt relevante, datele ne arată că discursul defensiv (6,07%) în *Népújság* e folosit de două ori mai mult decât cel ofensiv (3,75%) față de subcategoria B6, situație ce se inversează în *Cuvîntul Liber*, unde discursul ofensiv (33,16%) aproape că îl dublează pe cel defensiv (14,61%), ceea ce trădează caracteristicile unei conștiințe de tipul „agresat-lezat”.

Merită o atenție aparte și evidențierea rangurilor pe care le dețin subcategoriile din categoria B, în funcție de frecvența articolelor.

Tabelul 7. Rangurile pe care le dețin subcategoriile din cadrul categoriei „Revendicări“ (B) în funcție de frecvență.

	Cuvîntul Liber	Népújság
B6 Separarea școlilor(41 art.)	1 (29 art.)	
B8 Drepturi în general	2 (17)	3 (21)
B4 Problema limbii de predare	3 (15)	2 (24)
B2 Autonomie și autodeterminare	4 (14)	7 (11)
B1 Reprezentativitate	5 (13)	4 (16)
B5 Limba în administrație și justiție	6 (9)	8 (6)
B3 Inscripții bilingve	7 (5)	6 (12)
B7 Problema I.M.F.	8 (4)	5 (15)
Total articole	(118)	(134)

Ca o preconcluzie, putem afirma că ziarul *Cuvîntul Liber* înregistrează mai multe evidențieri (frecvențe) ale articolelor, în timp ce *Népújság* face mai

multe analize (domină suprafața) în raport cu problemele concrete, palpabile, apărute la nivelul relațiilor interetnice, și anume problema revendicărilor comunității maghiare.

Tabelul 8. Media suprafeței ce revine unui articol din cadrul categoriei „Revendicări” (B).

Cuvîntul Liber	Népújság
28,23 cm ²	42,56 cm ²

Cu riscul de a ne repeta vom sublinia faptul că la Tîrgu-Mureș ziarele au filtrat realitatea, astfel încît problema centrală din sfera raporturilor româno-maghiare a constituit-o separarea școlilor „Bolyai Farkas” și „Papiu Ilarian”, ceea ce ne poate face să credem că atunci cînd o problemă locală îndeplinește următoarele două condiții: 1. - *è pusă pe prim plan* și 2. - *polarizează două comunități*, ea poate sta la baza unui conflict latent (*Shibutani T., 1986*). Forma manifestă a acestuia poate să apară în urma transferului de discurs de pe latura actualității concrete pe dimensiunea elementelor afectogene, în cazul nostru „Apelul la istorie” (C).

3. Funcția afectogenă a apelului la istorie

În momentul în care campania de presă evenimentială destinată subiectului „Bolyai Farkas”- „Papiu Ilarian” atinge punctul culminant, se intensifică evidențierea în cele două ziare a acelor teme care ne-au determinat să alegem alte cinci subcategorii de analiză grupate în cadrul categoriei C - „Apelul la istorie”.

Să aruncăm o privire asupra frecvențelor, respectiv suprafețelor corespondente subcategoriilor de analiză în discuție.

Tabelul 9. Frecvențele și suprafețele subcategoriilor în categoria „Apelul la istorie” (C).

	Frecvență		Suprafață (cm ²)	
	Cuvîntul Liber	Népújság	Cuvîntul Liber	Népújság
C1	18	0	333,06	0
C2	15	3	248,15	24,82
C3	2	24	9,81	1532,42
C4	32	14	1415,66	2106,18
C5	9	19	264,27	1032,97
tot	76	60	2270,95	4696,38

C	APELUL LA ISTORIE
C1	Integritate teritorială
C2	„Suferințe din trecut“
C3	Asimilare („opression psychosys“)
C4	Simboluri, evenimente, personalități istorice
C5	Conștiința de noi

O asemănare evidentă cu categoria „Revendicări“ (B) se observă din modul de a privi temele de către cele două ziare. Diferența absolută dintre numărul de apariții a subcategoriilor e ne semnificativă (16 în favoarea *Cuvîntului Liber*) însă ne întâlnim din nou cu dublarea suprafeței de către ziarul *Népújság*.

Tablelul 10. Media suprafeței ce revine unui articol din cadrul categoriei „Apelul la istorie“(C).

Cuvîntul Liber	Népújság
29,88 cm ²	78,27 cm ²

În timp ce în *Cuvîntul Liber* apelul la istorie se naște din supralicitarea subiectelor „Integritate teritorială“ (C1), „Suferințe din trecut“ (C2) și „Simboluri, evenimente si personalități istorice“ (C4), ziarul *Népújság* acordă o atenție mai mare temelor „Problema asimilării“ (C3), „Simboluri, evenimente si personalități istorice“ (C4), respectiv „Conștiința de noi“ (C5). Subiectul comun, dar în același timp polarizator este corespondentul subcategoriei C4, astfel încît discursul naționalist al ambelor ziare se concentrează în jurul propriilor simboluri istorice, preponderent locale la *Népújság*, respectiv generale în *Cuvîntul Liber*.

Tablelul 11. Rangurile pe care le dețin subcategoriile din cadrul categoriei „Apelul la istorie“ (C) în funcție de suprafață (cm²).

	Cuvîntul Liber	Népújság
C4 Simboluri, evenim., personalități ist.	1 (1415,66)	1 (2106,18)
C1 Integritatea teritorială	2 (333,06)	5 (0)
C5 Conștiința de noi	3 (266,27)	3 (1032,9)
C2 Suferințe din trecut	4 (248,15)	4 (24,82)
C3 Problema asimilării	5 (9,81)	2 (1532,42)
Total suprafață	(2279,95)	(4696,38)

Primul aspect interesant îl constituie apariția discursului militant defensiv în ziarul *Cuvîntul Liber* pe lângă subcategoria „Suferințe din trecut“ (C2). Discursul militant al ziarului *Cuvîntul Liber* față de subcategoria „Suferințe din trecut“ (C2), constînd din referiri la trecutul austro-ungar din Transilvania, totalizează următoarele procente: 0% ofensiv, 64% neutru și 36% defensiv. Prezența discursului defensiv caracterizează într-o anumită măsură o atitudine apropiată unei comunități cu o conștiință de tipul ”frustrat-agresat” (*Shibutani T., 1986*) relativ la un trecut necontrolabil. Discursul ofensiv e totuși prezent, însă în cadrul subiectului „Integritate teritorială”, care se manifestă prin trimiteri la un presupus pericol extern, subliniindu-se importanța unității naționale (67,01% din suprafața subcategoriei C1).

Să ne concentrăm acum atenția asupra subiectelor principale din *Népújság* referitoare la istorie. În cazul subcategoriei „Conștiința de noi” (C5), *Népújság* vorbește favorabil în proporție 100% despre acest subiect, manifestînd latent un complex de superioritate (conștiința unui nivel de cultură & civilizație mai ridicat decît a celeilalte comunități), față de un procentaj de 75% întîlnit la *Cuvîntul Liber*. Reluînd ipoteza de la care am pornit - întoarcerea împotriva sursei de frustrare (*Wievorka M., 1994*) e demonstrată de invocarea pe de o parte a atenției la integritatea teritorială (în rîndul românilor), iar pe de altă parte a temerii de asimilare (în rîndul maghiarilor) -aceasta este confirmată în mare măsură de decalajele majore surprinse în cele două cotidiane locale față de aceste subiecte. Discursul apreciativ al cotidianului *Népújság* legat de „Problema asimilării” (C2), de exemplu articole despre „tehnologia asimilării noastre” (*a maghiarilor n.a.*) , prezintă următoarele procente: 82% defavorabil, 14% favorabil și 4% neutru. Atît *Cuvîntul Liber* cît și *Népújság* evită să abordeze tema frustrantă a celeilalte comunități, supralicitînd în schimb propria frustrare, alimentînd-o pe de o parte cu un discurs ofensiv-agresiv, respectiv cu un discurs defavorabil - agresiv față de „Alter” (vezi figura 4 și figura 5.)

Tablelul 12. Frecvențele, respectiv suprafețele corespunzătoare temelor frustrante din cele două ziare.

Cuvîntul Liber - „Integritate teritorială” (C1)

Népújság - „Problema asimilării” (C3)

	Frecvență		Suprafață (cm ²)	
	Cuvîntul Liber	Népújság	Cuvîntul Liber	Népújság
C1	18	0	333,06	0
C3	2	24	9,81	1532,42

În privința asimilării, cotidianul *Népújság* folosește pentru prima oară discursul despre „Alter” (comunitatea română) într-o proporție mai

mare, spre deosebire de ziarul *Cuvîntul Liber*, al cărui discurs, deși este ofensiv în proporție de 67% față de subiectul „Integritate teritorială”, evită să-l atașeze în mod manifest imaginii despre „Alter” (comunitatea maghiară).

Figura 4. Procentajul luărilor de poziție față de „Alter”, respectiv „Ego” în raport cu subcategoria „Suferințe din trecut” (C2) în ziarul *Cuvîntul Liber*

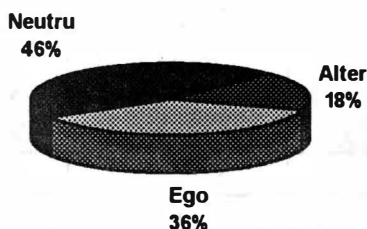
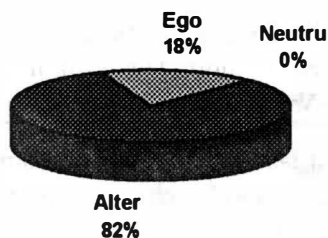

Figura 5. Procentajul luărilor de poziție față de „Alter”, respectiv „Ego” în raport cu subcategoria „Problema asimilării” (C3) în ziarul *Népújság*

4. Alte aspecte ale relațiilor dintre cele două comunități.

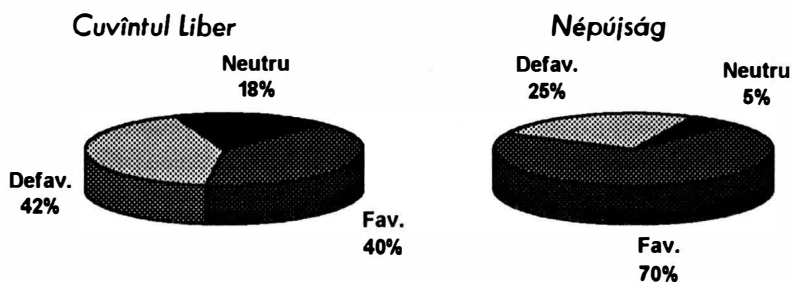
În categoria „Altele” am introdus acele subcategorii care sunt semnificative din punctul de vedere al cercetării, dar nu au putut constitui, fiecare în parte, o categorie particulară. Astfel, din materialul parcurs, subcategoria cu cea mai ridicată frecvență de apariție este „Raporturi româno-maghiare” (D4) - situație oarecum anticipabilă din punct de vedere al cercetării - ambele cotidiene acordându-i cea mai mare atenție. În ceea ce privește ziarul *Népújság*, această subcategorie are rangul doi (în timp ce în ziarul *Cuvîntul Liber* se păstrează același rang unu), aflându-se în urma subcategoriei „Simboluri, evenimente, personalități istorice” (C4) în care apar articolele legate de istoria, arhitectura și personalitățile locale.

Tablul 13. Frecvențele și suprafețele subcategoriilor din cadrul categoriei „Alte” (D).

	Frecvență		Suprafață (cm ²)	
	Cuvîntul Liber	Népűjság	Cuvîntul Liber	Népűjság
D1	52	15	1645,40	435,63
D2	29	27	553,26	1362,17
D3	5	4	143,90	151,03
D4	70	46	23190	2019,56
D5	15	17	630,53	643,41
D6	7	6	148,42	276,70
D7	7	16	151,81	404,73
tot.	185	131	5592,32	5293,22

D	ALTELE
D1	Reprezentanții celeilalte comunități
D2	Reprezentanții propriei comunități
D3	Problema ajutoarelor din străinătate
D4	Raporturi româno-maghiare
D5	Comunicate, apeluri, declarații
D6	Adunări, întruniri, demonstrații
D7	Valori democratice

Acestor din urmă articole li s-au alocat suprafețe mari (articole gen „serial” apărute în paginile suplimentelor culturale), fapt care explică rangul întâi al acestei subcategorii.

Figura 6. Discursul apreciativ al ziarelor locale față de subcategoria „Raporturi româno-maghiare” (D4).

Spre deosebire de *Cuvîntul Liber*, ziarul *Népűjság* are o poziție favorabilă în mai mare măsură față de acest subiect, ceea ce poate fi corelat

cu condiția de minoritate a populației maghiare, adică în percepția lor, o mai bună dezvoltare a raporturilor româno-maghiare ar putea grăbi procesul de concretizare a revendicărilor „mult rîvnite”. Aceasta înseamnă că valorile democratice, raporturile interetnice bune, toleranța, egalitatea în drepturi etc. sînt percepute de fapt ca garanții de realizare a revendicărilor. Acest lucru este relevat și prin faptul că subcategoria „Valori democratice” (D7), ocupă o suprafață mult mai mare în cotidianul *Népújság* (404,73cm²) față de *Cuvîntul Liber* 151,81 cm²), diferența demonstrînd interesul mai mare al comunității maghiare pentru realizarea acestor valori, valori care servesc la legitimarea revendicărilor lor. La rîndul lor, aceste revendicări sunt percepute de cealaltă parte ca privilegii, ceea ce generează un sentiment de „agresat-lezat”, care are ca rezultat considerarea modurilor de realizare a revendicărilor-privilegiilor comunității maghiare ca un potențial pericol pentru integritatea teritorială (ipoteza „frustrare-agresare” *Shibutani T., 1986*). Faptul că în cotidianul *Cuvîntul Liber* 29,42% din suprafața totală acordată categoriei „Altele” (D) o reprezintă subcategoria „Reprezentanții celeilalte comunități” (D1) și 9,89% sunt acordate subcategoriei „Reprezentanții propriei comunități” (D2), (față de doar 8,23% respectiv 25, 73% destinate aceluiași subcategorii de ziarul *Népújság*), arată că ziarul de limbă română este „preocupat” mai mult de reprezentanții comunității maghiare („Alter”), decît de reprezentanții propriei comunități („Ego”), pe cînd ziarul de limbă maghiară „dedică” un spațiu mai mare reprezentanților propriei comunități („Ego”) decît reprezentanților comunității române („Alter”).

Tabelul 14. Frecvența și suprafața subcategoriilor D1 și D2

	Frecvență		Suprafață (cm ²)	
	Cuvîntul Liber	Népújság	Cuvîntul Liber	Népújság
D1	52	15	1645,40	435,63
D2	29	27	553,26	1362,17

Continuînd ideea, realizarea (obținerea) în practică a revendicărilor comunității maghiare este deci percepută ca periculoasă, ceea ce face ca - fiind o reacție la aceste semnale - ziarul *Cuvîntul Liber* să scrie în mod defavorabil despre sursa lezării, adică despre „Reprezentanții celeilalte comunități” (D1), în sensul că Uniunea Democratică a Maghiarilor din România (UDMR) e confundată în mod indirect cu etnia maghiară, fapt ce se aseamănă cu identificarea Uniunii Vetrei Românești, în paginile ziarului *Népújság*, cu naționaliștii români (vezi figura 7 și figura 8).

Figura 7.

Discursul apreciativ al celor două ziare față de subcategoria „Reprezentanții celeilalte comunități” (D1).

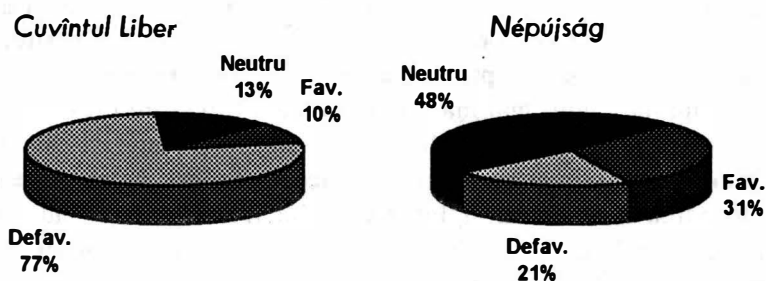
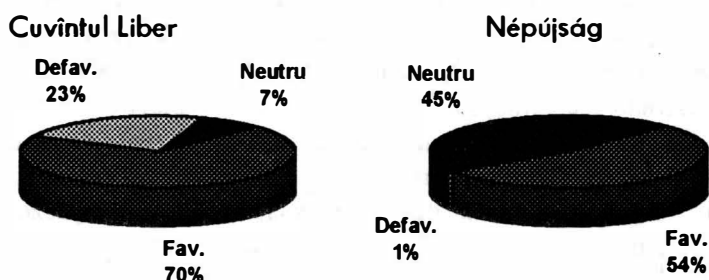

Figura 8.

Discursul apreciativ al celor două cotidiane față de subcategoria „Reprezentanții propriei comunități” (D2).

Un alt aspect îl constituie și faptul că în construirea și definirea identității proprii, cotidianul *Cuvîntul Liber* apelează la grupul exterior (*out-group*), delimitându-se de acesta pentru generarea coeziunii de grup. În cazul comunității maghiare, construirea propriei identități se realizează prin apelul la reprezentanții propriei comunități (D1), adică 25,73%, cât și la patriotismul local, la personalități locale, la istoria locală a orașului (C4), elemente care sunt supralicitate pentru a evidenția „posesia” în trecut a orașului de către maghiari. În acest sens ziarul *Népujság*, comunică luările de poziție, punctele de vedere ale personalităților comunității maghiare, totodată acordînd un spațiu larg activităților, evenimentelor și acțiunilor legate de UDMR. Un alt aspect al ponderii acestui procent (25,73%), îl reprezintă și cauza pentru care se apelează la reprezentanții propriei comunități, deoarece majoritatea luărilor de poziție și a punctelor de vedere emise de reprezentanții comunității maghiare sînt legate de problemele în care minoritatea maghiară s-a simțit într-un fel sau altul frustrată, iar sursa frustrării (puterea, majoritatea românească) este privită ca un „agresor”, astfel ajungînd să se complacă în rolul de victimă (agresat), rol care îi „îndreptățește” revendicările ei „juste” (afirmație de tipul: „În comunism, Noi maghiarii am suferit mai mult decît Voi români!”) (Fowler: R., 1991).

5. Concluzii generale

Primele semnale nefavorabile față de „Alter“ sunt filtrate pe marginea distribuirii ajutoarelor din străinătate (subcategoria D3) de către ziarul *Cuvîntul Liber* în data de 11 ianuarie 1990, prin intermediul difuzării unor luări de poziții ale opiniei cititorilor. Sînt vizați în special reprezentanții comunității maghiare (Biserica Romano-Catolică și cea Protestantă). Într-o oarecare măsură, aceste articole pregătesc terenul pentru problema manifestă-pilot „Separarea școlilor“ (B6), fără a exista însă o interdependență între cele două subcategorii de analiză. Problema separării școlilor „Bolyai Farkas” și „Papiu Ilarian” este un subiect care ascunde o situație a cărui rezolvare echitabilă pentru cele două părți este aproape imposibilă. Fiind vorba despre o situație conflictuală disjunctivă se reproduce de fapt, modelul unui joc cu sumă nulă, în sensul că unul poate să câștige numai cît pierde celălalt. Adică, separarea școlilor pe principiul limbii exclusive de predare ar fi ameliorat temerile de asimilare în rîndul comunității maghiare, însă ar fi produs intensificarea temerilor de atentare la integritatea teritorială (în rîndul românilor). Inversînd lucrurile, în cazul în care s-ar fi menținut situația de dinainte de 1989, aceasta ar fi evitat extrapolarea (în rîndul românilor) a tendințelor considerate separatiste pe latura temerilor pentru integritatea teritorială, dar ar fi amplificat temerile maghiarilor în jurul problemei asimilării. Astfel s-a cristalizat o situație tipic-conflictuală locală, care implica mult mai multe aspecte latente (stereotipuri, temeri, prejudecăți) decît se observau la prima vedere (*Gamson W.A. & Modigliani A., 1989*).

În momentul în care apare discursul defensiv, prin care se apără diferite interese colective ale celor două comunități, se incriminează automat acțiunile celuilalt, ceea ce generează implicit „schimburi de reîncriminare” (*Shibutani T., 1986*). Aceste schimburi de reîncriminare sunt elementele unor discursuri bifurcate corespondente celor două ziare: unul de tip local, care face apel la un trecut tîrgumureșean - cu evenimente, personalități, realizări, simboluri dintr-o perioadă nu prea îndepărtată - (specific pentru *Népijság*), respectiv un discurs ce apelează la simboluri și evenimente istorice de anvergură națională, în principal evenimente istorice-simbol și personalități istorice și literare (specific cotidianului *Cuvîntul Liber*). Aceste două tipuri diferențiate de discurs generează formarea unor conștiințe polarizate în rîndul celor două comunități etnice. Coeziunile corespondente acestor conștiințe nu dispun de puncte tangente între români și maghiari, în sensul că lipsește potențialitatea consensului în abordarea comună a acestor puncte tangente (probleme polarizatoare ale opiniei publice). Discursul ziarului *Népijság* care formează o coeziune centrată pe „spiritul Tîrgu-Mureșului” de la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX (un fel de patriotism local prezent în mod manifest), este concomitent un discurs naționalist latent deoarece este centrat doar pe viața socio-culturală a maghiarilor, considerînd acel trecut

ca fiind un trecut preponderent maghiar. Analizînd discursul cotidianului *Cuvîntului Liber*, acesta atașează articolelor destinate „Apelului la istorie“ (C) o tentă militantă (în principal ofensivă), care, raportată fiind la comunitatea maghiară trădează un discurs de asemenea naționalist.

Ambele comunități se percep reciproc ca surse de frustrare, respectiv de agresare, în raport cu integritatea teritorială, pe de o parte și asimilarea pe de altă parte. Cele două etnii își construiesc coeziunile proprii prin fundamentarea lor pe sursele de frustrare externe. Se conturează astfel două tipuri de autoidentificare. Astfel, *Népújság* contribuie la autoidentificarea maghiarilor în situația de victimă, în timp ce *Cuvîntul Liber* amplifică imaginea de majoritate lezată. În ceea ce privește heteroidentificarea (construirea imaginii celuilalt) ambele cotidiane intermediază o percepție a „out-group”-ului în postura de sursă de frustrare, împotriva căreia cele două comunități se întorc în mod agresiv, fiecare din ele cu încărcătura specifică unei conștiințe de lezat, respectiv de victimă. Acest fapt conduce la consolidarea a două tipuri de coeziune impermeabile, una în raport cu cealaltă, care mărește automat distanța socială dintre comunitatea românească și cea maghiară.

Discursul ziarului *Cuvîntul Liber* este preponderent militant, în timp ce *Népújság* folosește în special discursul apreciativ.

În altă ordine de idei, *Cuvîntul Liber* „se remarcă” prin **evidențierea problemelor** astfel încît totalul frecvențelor de apariție a subcategoriilor e mai mare decît în cazul celuilalt ziar, 423 respectiv 357. În ceea ce privește ziarul *Népújság*, acesta se preocupă într-o mai mare măsură de **analiza subiectelor**, ceea ce explică diferența totalului de suprafață pentru subcategoriile de analiză (17664,4 - *Népújság* și 12473,9 - *Cuvîntul Liber*).

Tabelul 15. Media suprafeței (cm²) ce revine unei subcategorii de analiză.

	Cuvîntul Liber	Népújság
Frecvența totală	423,00	357,00
Suprafața totală	12.471,98	17.664,40
Media	29,48	49,48

Pe parcursul analizei am luat în considerare ponderea acelor articole care sînt reacții la articolele din celălalt ziar local. Astfel, 10,87% din articolele *Cuvîntului Liber* și 14% din cele ale ziarului *Népújság* sunt reactive. Nonreactivitatea preponderentă a celor două cotidiane (în medie peste 87%) subliniază selectivitatea comunicării.

În funcție de frecvențele subcategoriilor de analiză, emițătorii mesajelor se repartizează astfel:

Tabelul 16. Repartiția pe subcategoriile de analiză a emițătorilor de mesaje în funcție de frecvență.

Frecvența	Cuvîntul Liber	Emițător	Népújság	Frecvența
120	28,37%	Instituții	19,05%	68
92	21,75%	Personalități	7,54%	27
87	20,57%	Opinia citit.	23,25%	83
<u>124</u>	29,31%	Redacția	50,24%	<u>179</u>
423				357

În încheiere subliniem că acest studiu nu are pretenția unei prezentări exhaustive a relațiilor româno-maghiare reflectate în presa locală, problemă a cărei complexitate nu poate fi analizată într-o perioadă de cercetare de două luni.

Nu considerăm că ziarele locale au avut un rol direct și determinant în declanșarea evenimentelor de la Tîrgu-Mureș din martie 1990, însă reflectarea unor evenimente sau probleme locale, reale printr-un substrat naționalist latent au contribuit la apariția atitudinilor și manifestărilor intolerante în ambele tabere, de care s-a profitat ulterior, aspect care face obiectul unor studii de altă natură, cu o altă anvergură decît a celui de față. □

Bibliografie:

- BABBIE, Earl R. 1992. *The Practice of Social Research*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- CHELCEA, Septimiu. 1985. *Semnificația documentelor sociale*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- FOWLER, Roger. 1991. *Language in News. Discourse and Ideology in the British Press*. London: Routledge.
- GAMSON, William A. & MODIGLIANI, Andre. 1989. *Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach*. Chicago: University of Chicago Press.
- SHIBUTANI, Tamotsu. 1986. *Social Processes. An Introduction to Sociology*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- UNGUREANU, Ion. 1990. *Paradigme ale cunoașterii societății*. București: Editura Humanitas.
- WIEVIORKA, Michel. 1994. *Spațiul rasismului*. București: Editura Humanitas.

Anexă

Rang frecv. CL	Rang frecv. Nép	Subcategoria	Rang supr. CL	Rang supr. Nép
5	14	A1-. Revoluția în comun	5	16
14-16	17	A2-. Martirii revoluției	8	9
22	22	A3-. Participanți la revoluție	22	17
23-24	23-24	A4-- Dimensiunea afectiv-emoțională	23	18
13	13	B1-. Reprezentativitate	9	13
12	12	B2-. Autonomie și autodeterminare	17	20
19-20	19-20	B3-. Inscricții bilingve	16	11
9-11	9-11	B4-. Probl. lb. de predare (lb. of - lb. mat)	11	8
14-16	14-16	B5-. Limba în administrație și justiție	21	21
3	2	B6-. Separarea școlilor	2	5
21	11-12	B7-. Problema IMF	15	7
8	6	B8-. Drepturi în general	14	10
7	24	C1-. Integritate teritorială	10	24
9-11	22-23	C2-. Suferințe din trecut	13	23
23-24	4-5	C3-. Asimilare ("opression-psyhosis")	24	3
4	13	C4-. Simboluri, evenim, personalități ist.	4	1
14-16	7	C5-. Conștiința de noi	12	6
2	11-12	D1-. Reprezentanții celeilalte comunități	3	14
6	3	D2-. Reprezentanții propriei comunități	7	4
19-20	21	D3-. Problema ajutoarelor din străinătate	20	22
1	1	D4-. Raporturi româno-maghiare	1	2
9-11	8	D5-. Comunicate, apeluri, declarații	6	12
17-18	19-20	D6-. Adunări, întruniri, demonstrații	19	19
17-18	9-10	D7-. Valori democratice	18	15